

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека
Відділ наукової інформації та бібліографії

Серія «Розстріляне відродження»

«Я світ увесь сприймаю оком»

*Бібліографічний список літератури
до 135-річчя від дня народження
Михайла Опанасовича Драй-Хмари*

Хмельницький
2024

Пропонуємо до уваги користувачів бібліографічний список літератури із серії «Розстріляне відродження». Серія присвячена діячам духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. в Україні, які створили високохудожні твори у галузі літератури, живопису, музики, театру і які були знищені тоталітарним сталінським режимом.

Михайло Опанасович Драй-Хмара (28 вересня (10 жовтня) 1889, Малі Канівці Золотоніського повіту, тепер Чернобаївського району Черкаської області – 19 січня 1939, концтабір ГУЛАГ СРСР, Колима) – український поет, літературознавець, перекладач доби «розстріляного відродження», жертва сталінського терору.

Закінчив школу в Золотоноші, чотири класи Черкаської гімназії. Протягом 1906 – 1910 років навчався в Колегії Павла Галагана в Києві, а впродовж 1910 – 1915 років – на історико-філологічному факультеті Київського університету. Працював у науковому товаристві Семінарію руської філології академіка Володимира Перетца. Працював у Петроградському університеті, 1917 року повернувся в Україну. У 1918 – 1923 роках – професор Кам'янець-Подільського університету, інституту народної освіти. 1923 – 1929 рр. – професор кафедри українознавства Київського медичного інституту. 1930 – 1933 рр. – працював у науково-дослідному інституті мовознавства при Всеукраїнській академії наук.

Справжнє прізвище поета – Драй. Це козацьке прізвище походило, очевидно, від дієслова «драти» (серед козаків було чимало прізвищ на «ай»: найвідоміше – Мамай). Але 1915 р. в Петербурзі, нещодавно перейменованому на Петроград (щоб і не пахло німецьким духом, бо ж 1914 р. Росія і Німеччина оголосили одна одній війну), прізвище «Драй» дуже скидалося на німецьке «dreii» – три. Тож професорський стипендіат Петроградського університету Михайло Драй додає до свого прізвища слово «Хмара» і відтоді стає Драй-Хмарою.

Батько Панас Драй передплачував і читав газети, якийсь час був писарем і полагоджував юридичні справи селян. Мати Ганна Драй походила із заможного козацького роду Брагинців. У Драїв було багато власної землі, левада, ліс, два будинки. Коли Михайликові не було й п'яти років, померла мати. За спогадами Марії Колодуб (сестри Михайла), тоді в їхньому селі була епідемія тифу, тож чимало людей хворіло. Хоча мати мала багато праці вдома – велике господарство, четверо дітей, вона все ж знаходила час, щоб спекти пироги й рознести їх бідним хворим. Там заразилася й померла.

Батько відвіз 9-річного Михайла в с. Панське до вчителя, щоб той підготував хлопця до вступу в гімназію. Хлопець від суворого й жорстокого вчителя втік додому. Початкову освіту Михайло здобув у Золотоноші, а 1902 р. вступив до Черкаської гімназії. Закінчивши там 4 класи, він поза конкурсом, як стипендіат, вступив до Колегії Павла Галагана в Києві.

Колегія відповідала чотирьом старшим класам гімназії. Це був чудовий навчальний заклад, на зразок англійського коледжу; викладали в

ньому найкращі педагоги Києва. Заснував його 1871 р. поміщик Григорій Галаган у пам'ять свого передчасно померлого сина Павла. Вступати до колегії могли лише особи православного віровизнання. Навчалось у ній усього 40 учнів, по 10 у кожному класі. «Колегіяти» жили всі разом у пансіоні при школі і мали все безплатно: науку, першорядний харч і гарну, європейського зразка уніформу. Щоліта, під час канікул, учням влаштовували цікаві екскурсії – на Кавказ, у Крим, по Волзі, а після закінчення колегії кожен випускник одержував на початкове влаштування по 50 рублів. Не дивно, що потрапити до цієї прекрасної школи було мрією кожного гімназиста, що переступив перші чотири класи. Наплив на іспити завжди був дуже великий, і вийти переможцем із конкурсу було річчю нелегкою.

Серед товаришів Михайла в тому ж класі навчалися майбутні поети й учені Борис Ларін (закінчив 4 класи Кам'янець-Подільської гімназії), Володимир Отроковський (народився в с. Кудринці Кам'янецького повіту, закінчив 4 класи Немирівської гімназії), Павло Филипович (закінчив 4 класи Златопільської гімназії). Усі вони назавжди залишилися друзями Михайла.

Навчання в колегії поет згадував як найщасливішу добу свого життя. Тут, під впливом учителя російської літератури Іллі Кожина, Михайло написав перші вірші російською мовою, деякі з них (зокрема, «Девушка в алой косынке») надрукував журнал «Лукоморье», який видавався в колегії.

Закінчивши у 1911 році колегію, Михайло вступив на історико-філологічний факультет Київського університету. Тут він працював у семінарі академіка Володимира Перетца. 1913 року за відрядженням Київського університету та Слов'янського товариства їде за кордон для вивчення слов'янських мов і літератур. Він працював в архівах і бібліотеках Львова, Будапешта, Загреба, Белграда та Бухареста.

1910 року Михайло познайомився з гімназисткою Ніною Длугопольською, а 1914 року одружився з нею. Вінчання відбулося на свято Петра й Павла в с. Тростяничик (нині Вінницької області). Боярами на весіллі були Володимир Отроковський і Павло Филипович, почесним гостем – композитор Микола Леонтович.

1915 року Михайло, закінчивши університет, залишився в ньому для підготовки до професорського звання. Проте у зв'язку з війною Київський університет евакуювали у Саратов, а Михайла відрядили в Петроградський університет.

У травні 1917 року Михайло Драй-Хмара повернувся до Києва. Коли 1918 року в Кам'янці-Подільському створюється український університет, 29-річний учений приймає запрошення його ректора Івана Огієнка і з 15 липня 1918 року обіймає посаду приват-доцента на кафедрі слов'янської філології. В університеті Михайло Панасович читає слов'янознавство, церковнослов'янську мову, історію польської, сербської, чеської мов і літератур, низку інших курсів. Літографія університету 1920 року видає його підручник «Слов'янознавство». Коли 16 листопада 1920 року Кам'янець остаточно захопили «червоні» і невдовзі (26 лютого 1921 р.) з

університету «викроїли» інститут народної освіти, Михайло Панасович міста не покидає і працює в інституті народної освіти аж доки не потрапляє під більшовицьку чистку професорсько-викладацького складу. 1923 року вчений повертається до Києва, викладає українську мову та літературу в столичних вузах.

Український поет Михайло Драй-Хмара почався саме в Кам'янці (бо до того писав вірші російською мовою). У місті над Смотричем він друкує поезії та переклади в альманасі «Буяння», у журналі «Нова думка», в газеті «Червона правда». Перша збірка віршів Драй-Хмари «Молода весна» мала вийти 1922 року в Кам'янецькій філії Державного видавництва України, але для її друку забракло паперу. Тож першу (і єдину прижиттєву) збірку віршів «Проростень» поет видав 1926 року в Києві. Сюди увійшли і твори кам'янецького періоду, і пізніші шедеври. Особливо щемливо звучить поетове «Прощання з Поділлям» (1923).

20 березня 1923 року в Кам'янці на Поділлі в Михайла та Ніни Драй-Хмар народилася донька Оксана. Михайло Панасович був ідеальним батьком для своєї доці. Людмила Старицька-Черняхівська казала, що такої ніжності й уваги до дитини, як у Драй-Хмари, вона в житті своєму не бачила.

Донька, Оксана Драй-Хмара, змальовує портрет батька: «Вище середнього зросту, з ясним волоссям і життєрадісним обличчям, з усмішкою білих зубів і замріяними сірими очима. Акуратність була його характеристичною рисою, – починаючи від рукописів та добре впорядкованої добірної бібліотеки й кінчаючи бездоганністю його одягу, – у всьому відчувався артистичний смак». Михайло Панасович від природи був спортсменом. Він вправно катався на ковзанах, в юності навіть захоплював глядачів своїм вальсуванням на льоду. А ще був добрим плавцем: легко перепливав Дніпро в Києві. Грав у волейбол, крокет, теніс.

Поет багато мандрував пішки околицями Кам'янця, а потім Києва. Краса природи захоплювала його, дарувала йому душевну рівновагу, викликала поетичне натхнення.

Михайло Драй-Хмара знав 19 мов. Це майже всі слов'янські (адже його спеціалізацією як ученого було слов'янознавство): українська, російська, білоруська, польська, кашубська, чеська, сербська, хорватська, болгарська. Знав також низку давніх мов – старослов'янську, старогрецьку, латину, санскрит. Знав новітні європейські мови – румунську, французьку, німецьку, італійську, фінську. Останньою мовою, яку вивчав Михайло Панасович, стала англійська.

У доробку Драй-Хмари – переклади художніх творів з таких мов: білоруська (Максим Богданович), італійська: десь у надрах репресивних органів загубився або й пропав його переклад «Пекла» – першої частини «Божественної комедії» Данте, німецька (Стефан Цвейг), польська (Адам Міцкевич), російська (Олександр Пушкін, Михайло Лермонтов, Афанасій Фет), фінська, французька (Жерар де Нерваль, Теофіль Готье, Шарль Леконт де Ліль, Шарль Бодлер, Поль Верлен, Жюль Лафорг, Поль Клодель), чеська (Йозеф Гора, Йозеф Сватоплук Махар).

1928 року Михайло Драй-Хмара надрукував сонет «Лебеді» з присвятою своїм товаришам, де вжив вислів «гроно п'ятірне»:

О гроно п'ятірне нездоланих співців,
крізь бурю й сніг гримить твій переможний спів,
що розбиває лід одчаю і зневіри.

Під «гроном п'ятірним» малися на увазі поети-неокласики – Максим Рильський, Микола Зеров, Павло Филипович, Освальд Бургардт (який друкувався під псевдонімом Юрій Клен) і сам Михайло Драй-Хмара. «Сонет Драй-Хмари, – писав у наші дні Іван Дзюба, – прозвучав як мужній голос на захист друзів – з вірою в чистоту, правоту і невмирущість їхнього естетичного ідеалу».

Але саме з цього сонета почалися всі неприємності поета. Неприборканих співців більшовицька система не терпіла.

«Жах середньовіччя, тьми і гніту», про який Михайло Драй-Хмара писав у сонеті «Кам'янець», дістав поета в Києві 21 березня 1933 року, коли його безпідставно заарештували та нахабно звинуватили в належності до контрреволюційної організації у Кам'янецькому університеті. Однак слідству забракло доказів – і 11 травня 1933 року ученого випустили, а 16 липня 1934 року справу припинили. Але ні влаштуватися десь на роботу, ні щось надрукувати опальний професор уже не міг. Другий арешт (6 вересня 1935 року) і заслання на Колиму на 5 років не забарилися. Драй-Хмара був одним із небагатьох, хто на допитах не зламався, не наговорив ні на себе, ні на товаришів.

25 жовтня 1939 року київський ЗАГС повідомив дружину Драй-Хмари про його смерть, що сталася 19 січня 1939 року. Місця і причини смерті в повідомленні не вказано. У документах про реабілітацію Драй-Хмари зазначено, що він помер «від ослаблення серцевої діяльності». Акти про смерть і поховання Драй-Хмари, які зберігаються в особистій справі ув'язненого в управлінні внутрішніх справ Магаданського облвиконкому, засвідчують, що Михайло Панасович помер 19 січня 1939 року о 23.15 у приміщенні медпункту лікарської ділянки Устьє Тайожна. Поховано його на правому березі річки Паутова, могила № 3 за 300 м від річки, а від табірному пункту Горна Лаврюкова до 1 км.

Матеріали взято із ресурсу «Вікіпедія»
(https://uk.wikipedia.org/wiki/Драй-Хмара_Михайло_Опанасович).

Дереворуби, ми столітні хащі
прорубуєм і морок рвем уцент.
Нехай з фаланги вибува найкращий –
її ще дужче зміцнює цемент!

М. Драй-Хмара

Звертаючись до творчості видатного поета, перекладача, вченого-словіста Михайла Драй-Хмари, маємо щасливу можливість ознайомитися з унікальними документами складної – бентежної й трагічної епохи. Епохи окрилення революційними ідеалами та болючого розчарування, епохи духовного відродження української культури і трагічних утрат.

Твори М. О. Драй-Хмари

Твори / М. Драй-Хмара / [упоряд., прим. С. А. Гальченка ; ред. О. Л. Гречанюк, О. М. Ставнича] ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка, Укр. вільна акад. наук (США). – Київ : Наук. думка, 2015. – 710 с.

Літературно-наукова спадщина / [упоряд. С. А. Гальченка та ін. ; ред.: Н. М. Максименко та ін. ; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Укр. вільна акад. наук (США)]. – Київ : Наук. думка, 2002. – 589 с.

Леся Українка [Електронна копія] : життя і творчість / М. Драй-Хмара. – Електрон. текст. дані (1 файл : 62,3 Мб). – Харків : Держ. вид-во України, 1926 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2016). – Режим доступу:

<https://elib.nlu.org.ua/catalogue.html?letter=%D0%94&page=10>.

– Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 01.10.2024. – Оригінал друкованого документа зберігається в НБУ ім.

Ярослава Мудрого.

Осінь [Електронна копія] : [вірш] / М. Драй-Хмара // Червоний шлях. – 1923. – № 6. – С. 41. – Режим доступу:

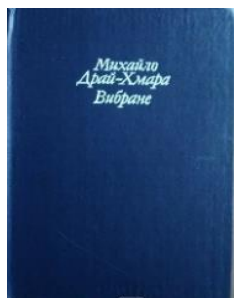
<https://elib.nlu.org.ua/catalogue.html?letter=%D0%94&page=10>. – Назва з

титул. екрана. – Дата перегляду: 01.10.2024.

Проростень, 1919 – 1926 [Електронна копія] / М. Драй-Хмара. – Електрон. текст. дані (1 файл : 62,6 Мб). – [Б. м.] : Слово, 1926 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2016). – Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/catalogue.html?letter=%D0%94&page=10>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 01.10.2024.

Твори М. О. Драй-Хмари у фондах бібліотеки

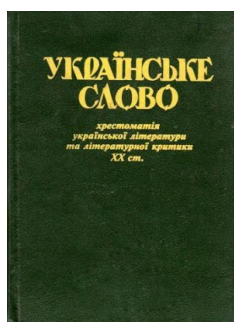
A9808 Вибране / М. О. Драй-Хмара. – Київ
84(2УКР)7 : Дніпро, 1989. – 541 с.
Д72

У2 Вибране / М. О. Драй-Хмара, авт.
Д72 передм. С. Крижанівський. – Київ : Рад.
письменник, 1969. – 301 с. : портр.

M874-2 Михайло Драй-Хмара : [поезії] //
83.3(4УКР)6 Українське слово: хрестоматія української
У45 літератури та літературної критики
XX століття : в 4-х кн. : навч. посіб. /
упоряд. В. Яременко. – Київ, 2001. – Кн. 2.
– С. 49-55.

B24678-1 Михайло Драй-Хмара : [поезії] //
83.3(4УКР)6 Українське слово: хрестоматія української
У45 літератури та літературної критики
XX століття : в 3-х кн. : навч. посіб. /
упоряд. В. Яременко. – Київ, 1994. – Кн. 1.
– С. 499-512.

A16304 Українка Леся (Косач-Квітка Лариса Петрівна).
84(2=Укр)1 Бояриня : драматична поема / Л. Українка ; авт. передм.
У45 М. Драй-Хмара. – Київ : Молодь, 1991. – 96 с.

У1 Українка Леся (Косач-Квітка Лариса Петрівна). Буря
У45 весняна : лірика / Л. Українка ; авт. передм. М. Драй-Хмара.
– Київ : Молодь, 1963. – 202 с.

* * *

Наставила шовкових кросен : [вірш] / М. Драй-Хмара // Дніпро. – 2016.
– №7-8. – С. 50.

З неопублікованого : [вірші] / М. Драй-Хмара // Дніпро. – 1989. – № 10.
– С. 107-108.

Література про М. Драй-Хмару

- A43526
821.161.2.09
Д72
Михайло Драй-Хмара / передм., упоряд. та прим.
С. А. Гальченка; Нац. акад. наук України, Ін-т л-ри ім.
Т. Шевченка НАН України. – Харків : Фоліо, 2018. –
500 с. : іл. – (Митці на прицілі).
- B43023
83.3(4УКР)6
Ж87
Жулинський М. Михайло Драй-Хмара //
Жулинський М. Українська література. – Київ, 2011. –
С. 330-341.
- B4025
72.6(4Укр)
Д11
Лященко О. А. Драй Михайло Опанасович // Діячі
науки і культури України : нариси життя та діяльності. –
Київ; Чернівці, 2010. – С. 185-187.
- M980-3
83.3(4УКР)6
Д43
Дзюба І. Михайло Драй-Хмара // Дзюба І. З криниці
літ. – Київ, 2007. – Т. 3. – С. 405-429.
- M456-1
83.3(2=УКР)7
З-11
Брюховецький В. Михайло Драй-Хмара // ...З порога
смерті... – Київ, 1991. – Вип. 1. – С. 165-167.
- B28823-1
83.3(4УКР)
І-90
Дзюба І. Михайло Драй-Хмара // Історія української
літератури : у 2-х кн. – Київ, 1998. – Кн. 1. Перша половина
XX ст. – С. 165-169.
- B24041-1
83.3(4УКР)6
І-90
Михайло Драй-Хмара (1889 – 1938) // Історія
української літератури : у 2-х кн. – Київ, 1994. – Кн. 1. 1910
– 1930-ті роки. – С. 325-334.
- B33298
83.3(4УКР)6
Л13
Михайло Драй-Хмара // Лавріненко Ю. А.
Розстріляне відродження: антологія 1917 – 1933. – Київ,
2001. – С. 226-229.
- A20543
84(4УКР)6
Л13
Лавріненко Ю. Михайло Драй-Хмара //
Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. – Париж, 1959. –
С. 253-272.
- A20293
83.3(2=УКР)
С47
Славутич Я. Михайло Драй-Хмара // Славутич Я.
Розстріляна муза. – Київ, 1992. – С. 43-47.

Мунтян І. Варіант «неокласики» Михайла Драй-Хмари // Слово і час. – 1997. – № 8. – С. 57-61.

Ковбасенко Ю. Бути луною, будить луну – долі своєї я не клянучу... // Українська мова та література. – 1996. – № 15. – С. 2-3.

Драй-Хмара О. Його любов'ю зігріта: спогади про батька // Дзвін. – 1993. – № 4-6. – С. 147-151.

Ашер О. Поетична мова Михайла Драй-Хмари // Друг читача. – 1992. – 3 черв.

Кононенко В. «Я говорю вустами мільйонів» // Друг читача. – 1992. – 8 квіт.

Граб В. «На диких цвинтарях...» // Книжник. – 1991. – № 6. – С. 12.

Ашер О. Поетична мова Михайла Драй-Хмари // Слово і час. – 1991. – № 9. – С. 45-48.

Жулинський М. Із фаланги вибували найкращі // Літературна Україна. – 1990. – 24 трав.

Жулинський М. Шлях із неволі, з небуття // Слово і час. – 1990. – № 1. – С. 36-40.

«Щоденник» Михайла Драй-Хмари (1924 – 1928) // Слово і час. – 1990. – № 1. – С. 41-44.

Власова М. Повернене ім'я: минає 100-річчя від дня народження М. Драй-Хмари // Наддністрянська правда. – 1989. – 16 трав.

Івасенко В. Михайло Драй-Хмара // Дніпро. – 1989. – № 10. – С. 93-106.

*Підготувала Лариса Іванова,
бібліограф I категорії відділу наукової
інформації та бібліографії Хмельницької ОУНБ*